

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Литвинов О. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : [монографія] / О. Литвинов. – Х. : Вид-во ХНУВС, 2008. – 446 с.
2. Бурлаков В. Індивідуальна профілактика правонарушень: проблеми и суждения / В. Бурлаков // Вестник Ленинградского университета. Серия «Экономика. Философия. Право». – 1982. – № 23. – С. 103–108.
3. Долгова А. Организация предупреждения преступности с учетом детерминации / А. Долгова // Вопросы борьбы с преступностью. – Вып. 47. – 1988. – С. 85–87.
4. Голина В. Попередження злочинності : [лекція] / В. Голина. – Х. : Укр. юрид. академія, 1994. – 40 с.
5. Голина В. Кримінологічна профілактика злочинності: поняття, специфіка, структура, об'єкт запобіжного впливу / В. Голина // Проблеми законності. – 2015. – Вип. 130. – С. 145–154.
6. Кримінологія : [учебник] / под ред. В. Бурлакова, Н. Кропачева. – СПб. : Санкт-Петербургский гос. ун-т ; Питер, 2002. – 432 с.
7. Быргэу М. Опыт системного исследования профилактики преступлений: современное состояние проблемы / М. Быргэу, А. Литвинов. – М. : Юркнига, 2004. – 160 с.
8. Голина В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : [навч. посібник] / В. Голина. – Х. : Нац. юрид. академія України, 2011. – 120 с.
9. Литвинов О. Функціональний аналіз запобігання злочинам / О. Литвинов // Право і безпека. – 2014. – № 2(53). – С. 106–110.
10. Бандурка О. Стратегія і тактика протидії злочинності : [монографія] / О. Бандурка, О. Литвинов. – Х. : Ніка-Нова, 2012. – 318 с.

УДК 343.915

ОЗНАКИ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК

ATTRIBUTES OF IMPRISONMENT FOR A DEFINITE PERIOD

Сторчак Н.А.,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри філософії освіти,

теорії й методики суспільствознавчих предметів

Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

У статті проаналізовано сутнісні характеристики позбавлення волі на певний строк як виду покарання. Визначено загальні та індивідуальні риси позбавлення волі на певний строк. Ураховано традиційні та сучасні науково-теоретичні погляди на покарання та його нормативне закріплення. Запропоновано нову редакцію ч. 1 ст. 63 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: покарання, позбавлення волі на певний строк, ознаки, правообмеження, примус, кримінальна відповідальність, судимість.

В статье проанализированы существенные характеристики лишения свободы на определенный срок как вида наказания. Определены общие и индивидуальные черты лишения свободы на определенный срок. Учтены традиционные и современные научно-теоретические взгляды на наказание и его нормативное закрепление. Предложена новая редакция ч. 1 ст. 63 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: наказание, лишение свободы на определенный срок, признаки, правоограничения, принуждение, уголовная ответственность, судимость.

Analyzed the essential characteristics of imprisonment for a definite period, as a form of punishment. Determined the general and individual attributes of imprisonment for a definite period. Considered the traditional and modern scientific views on punishment and its normative fixing. Proposed the new version of Part 1 of the article 63 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: punishment, imprisonment for a definite period, attributes, rights' restriction, duress, criminal responsibility, previous conviction.

Постановка проблеми. З'ясування ознак позбавлення волі як виду покарання завжди викликало науковий інтерес і не в останню чергу це зумовлено історичним розвитком інституту позбавлення волі, модифікацією його сутності та змісту, оновленням цілей та іншими змінами у сфері реалізації цього покарання.

Стан опрацювання. Характеристики позбавлення волі визначали М.І. Бажанов, М.С. Володін, І.О. Голенко, С.І. Дементьєв, О.М. Джужа, С.О. Жовнир, А.Ф. Кістяківський, О.Г. Колб, А.Ф. Міцкевич, І.С. Ной, А.А. Піонтковський, Ю.А. Пономаренко, В.М. Трубніков, І.Я. Фойницький, І.В. Упоров та інші фахівці. Їх висновки є підґрунтям для вивчення сутнісних ознак позбавлення волі на певний строк як виду покарання в сучасних умовах (спираючись на характеристики покарання загалом), що ставиться за мету дослідження.

Наприкінці ХІХ ст. А.Ф. Кістяківський, визначаючи покарання, вказував на такі його ознаки: 1) заходи, які за вироком приймаються проти злочинця; 2) вони завдають йому страждання та забирають різні види благ і прав, що йому належать; 3) покарання є прямим наслідком злочину; 4) є відображенням завданого удару, реакцією з боку суспільства, інтереси якого зачеплені злочинцем [1, с. 42].

Із часом такі характеристики піддавалися дискусії, змінювалися, доповнювалися, законодавчо відшліфовувалися. Нині українські вчені О.Г. Колб та І.О. Колб сформулювали «системоутворюючі» ознаки покарання, які комплексно визначають це явище з урахуванням традиційних і сучасних поглядів, втілених у працях названих вище відомих фахівців. До таких ознак покарання, що відрізняють його від інших примусових заходів, належать:

1) визнання покарання заходом державного примусу, що застосовується до осіб, які вчинили злочинне посягання, тому за своєю природою покарання примушує особу до законслухняної поведінки (ця ознака визначає соціальний зміст покарання);

2) застосування покарання є одним із завершальних етапів кримінальної відповідальності, це логічний юридичний наслідок злочину. Ця ознака закріплена нормативно у ч. 2 ст. 2 Кримінального кодексу України (далі – КК України), де зазначено, що особа не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду;

3) покарання може бути застосовано лише за вироком суду від імені держави, що надає йому публічного харак-

теру (ця ознака також знайшла своє відображення у ч. 2 ст. 2 КК України);

4) покарання полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого (ч. 1 ст. 50 КК України). Саме в цьому проявляється така властивість покарання, як кара, що робить його найгострішим заходом державного примусу;

5) у ньому заходить своє вираження засудження, негативна оцінка з боку держави як вчиненого злочину, так і самого злочинця. Авторитетність такої оцінки закріплюється обвинувальним вироком, що виноситься судом від імені держави і містить конкретну міру покарання. Таким чином, призначення покарання виступає правовим критерієм, показником негативної оцінки злочину й особи, яка його вчинила, з точки зору кримінального закону і моральності;

6) особистий характер, який означає, що призначення покарання та його виконання можливі тільки стосовно самого винного. Воно не може бути накладено на інших осіб, навіть близьких родичів. Зокрема, ізоляції від суспільства підлягає особисто засуджений до позбавлення волі, конфіскації підлягає тільки майно, що належить особисто засудженому тощо;

7) будь-яке покарання тягне за собою судимість (ст. 88 КК України та ст. 155 Кримінально-виконавчого кодексу України). Саме судимість відрізняє покарання від інших засобів державного примусу, вона являє собою певний правовий статус засудженого, пов'язаний із різного роду правообмеженнями та іншими несприятливими наслідками, протягом певного, визначеного в законі терміну. Судимість як самостійна ознака покарання визначається тим, що вона визнається обставиною, що обтяжує покарання у разі вчинення нового злочину (ст. 67 КК України) та зберігає певні обмеження прав засудженого й після відбуття ним покарання [2, с. 48].

Інші фахівці, на основі застосування системного підходу до аналізу феномена покарання, об'єднують його ознаки в певні групи. Так, на думку С.В. Максимова, можна виділити три групи ознак покарання, що характеризують: 1) сутність покарання; 2) зміст покарання; 3) форму покарання. О.В. Філімонов вважає, що ознаки покарання варто розділити на дві групи: 1) ті, що характеризують сутність покарання; 2) ті, що вказують на підстави, порядок та правові наслідки його застосування [3, с. 70].

Сучасне нормативне визначення покарання загалом відображає його сутнісні та формальні ознаки: «Покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого (ч. 1 ст. 50 КК України)». Крім того, за ч. 1 ст. 88 «особа визнається такою, що має судимість, із дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості» [4].

Незважаючи на те, що судимість логічно настає за покаранням, у кримінально-правовій літературі вже не перший рік дискутується питання, є судимість ознакою покарання чи лише його наслідком.

Так, А.І. Марцев вважав, що судимість є лише наслідком покарання, але аж ніяк не ознакою. Л.Л. Кругліков стверджував: «Наслідок, породжений якимось явищем, не може одночасно бути й ознакою цього явища». В.А. Ніконов зазначав: «Мова йде не про судимість як таку, а про властивість розглянутого кримінально-правового інституту викликати до життя дане явище. Виникнення судимості не характеризує більше жодної міри правового впливу на злочинця, у зв'язку з чим породження певних наслідків варто визнати однією з істотних сторін покарання та включити до переліку його обов'язкових ознак» [1, с. 44].

Н.Ф. Кузнєцова висловлена аргументована позиція, що судимість є ознакою покарання строкового характеру, а для покарань, виконуваних одноразово (штраф), розгляда-

ється тільки як його наслідок. Вона вказувала, що порізнному вирішувати це питання було б необгрунтованим, і вважала, що більше аргументів – за визнання судимості ознакою покарання [3, с. 73].

С.О. Жовнир вважає, що судимість характеризує не покарання як таке, а особу, якій воно призначене. Покарання та судимість мають різну правову природу. Тому судимість є не ознакою покарання, а правовим наслідком – його призначення, що виражається в особливому правовому стані особи. Весь комплекс правообмежень, пов'язаних із судимістю, починається одночасно з покаранням, але триває й після його відбуття (за відсутності покарання), що також не дає підстав вважати судимість ознакою покарання. Можливі ситуації, коли покарання не виконується, а лише було призначено судом, але судимість все одно є. Наприклад, у разі застосування умовного засудження надання відстрочки відбування покарання, звільнення від відбування покарання через хворобу покарання не виконується. Отже, судимість – правовий стан особи, пов'язаний саме із призначенням покарання, а не з його реалізацією [3, с. 74].

Крім чисто теоретичних дискусій, судимість стає об'єктом обговорення у практичній площині щодо доцільності її існування, особливо у світлі перспектив розвитку кримінального законодавства щодо диференціації кримінальних правопорушень.

Так, ще за радянських часів деякі фахівці пропонували відмовитися від судимості, аргументуючи свою думку тим, що правообмеження, пов'язані з судимістю, не сприяють поверненню осіб, які відбули покарання, до кола правослужняних осіб. Їх сучасні однодумці вважають, що інститут судимості, який зберігається у національному кримінальному законодавстві з часів тоталітарної епохи, не може розглядатися інакше, як анахронізм, який не відповідає реаліям демократичного суспільства – він здійснює фактичну селекцію громадян, що грубо порушує принцип рівності громадян перед законом і судом, закріплений у ст. 24 Конституції України [5, с. 119].

На противагу цьому, Є.О. Письменський вважає, що наявність у кримінальному праві України інституту судимості є засобом, покликаним сприяти забезпеченню безпеки суспільства та держави з метою захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів громадян тощо; судимість виникла безспідставно та заслуговує на подальше існування, адже інститут судимості формувався поступово під впливом наявних у нашій країні громадсько-політичних традицій, специфіки культурного та морального життя суспільства, національного побуту, правових традицій і мислення [6, с. 33].

В.О. Навроцький зазначав, що з урахуванням дії цього та інших факторів цілком можливо, що сфера застосування інституту судимості обмежуватиметься аж до повної відмови від судимості як визнання того, що держава та суспільство не впоралися зі злочинцем під час відбування призначеного покарання [5, с. 119].

На думку А.В. Андрєєва, судимість має зберегти своє місце в системі елементів кримінальної відповідальності, але її роль і значення потребують істотного зменшення. Передусім йдеться про запровадження в чинному законодавстві поняття «кримінальне правопорушення» та відповідної диференціації кримінальної відповідальності за злочини та кримінальні проступки. Повна відмова від судимості все ж є передчасною. Вона має виникати лише в разі вчинення злочину як найбільш небезпечного різновиду кримінального правопорушення. Що стосується кримінальних проступків, їх скоєння не має тягти судимості за жодних обставин. Такий підхід дасть змогу диференційовано ставитися до різних за ступенем суспільної небезпечності типів поведінки, що забезпечуватиме повноцінну реалізацію принципів гуманізму та справедливості у кримінальному праві. [5, с. 119–120].

Видається доцільним погодитися з окремими висловлюваннями В.А. Ніконова, Н.Ф. Кузнєцової, С.О. Жовнира та А.В. Андрєєва щодо ролі судимості, зокрема у процесі трансформації вчення про злочин. Нині судимість є виключною ознакою покарання як заходу примусу. Навіть будучи сутнісною ознакою покарання, вона може за певних умов проявлятися меншою чи більшою мірою – не бути вираженою для разових покарань, зважаючи на принципи доцільності та економії кримінальної репресії, або неухильно наступати, навіть якщо відбулось звільнення від покарання. За диференціації кримінальних правопорушень на кримінальні проступки та злочини судимість має бути цілком логічно залишена за останніми.

Судимість є нічим іншим, ніж сукупністю правообмежень (під час працевлаштування чи прийняття на військову службу, встановлення адміністративного нагляду тощо), що є сутнісною ознакою покарання. Крім того, протягом судимості продовжується реалізація цілей покарання – кари (проявляється через правообмеження, співрозмірні злочину), виправлення та запобігання новим злочинам. Навряд чи можна вважати це невинуватим, адже покарання з усіх заходів державного примусу є найбільш суворим.

Видається, що дискусійність питання про судимість у теоретичній площині (як ознака чи наслідок покарання) або ставлення під сумнів доцільності судимості на практиці (через деструктивний вплив на подальше життя засудженого) найближчим часом не зменшиться. На розгляд цього питання може впливати чимало факторів, але на долю науки кримінального права випадає відповідальна роль – не лише глибоке вивчення та всебічний аналіз явища судимості, а й обґрунтування його перспектив у контексті сучасного механізму правового регулювання. Якщо визнавати судимість сутнісною ознакою покарання, то все, пов'язане з нею, неодмінно має супроводжувати покарання та особу, якій воно призначено. У такий спосіб судимість перетворюється на об'єктивне правове явище. Якщо ж судимість розглядається лише як наслідок покарання, цілком можливою є відмова від нього або суб'єктивне вирішення (законодавцем, особою, як кваліфікує діяння, суддею) питання про настання судимості.

Здійснивши аналіз різних поглядів на ознаки покарання як правового явища, з'ясувавши коло та зміст цих ознак, можна покласти їх в основу аналізу характеристик покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк.

Відповідно до ст. 63 КК України покарання у виді позбавлення волі «полягає в ізоляції засудженого та поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу» [4].

Зважаючи на це, позбавлення волі як покарання має такі ознаки: 1) примусова ізоляція засудженого за допомогою його утримання у спеціальній установі протягом певного терміну; 2) застосування до засудженого комплексу правообмежень, що помітно змінюють його правовий статус; 3) застосування спеціальних заходів виправного впливу; 4) строк, протягом якого засуджений за вироком суду має перебувати в установі, яка виконує покарання [7, с. 25–26].

Такими рисами позбавлення волі як виду покарання відрізнялось не завжди, а набуло їх у процесі своєї еволюції. Так, за твердженням І.Я. Фойницького, в'язниця застосовувалася в Китаї за 2 600 років до Р. Х., у Стародавньому Вавилоні, в євреїв, єгиптян і в класичних державах. Разом із тим тюремне ув'язнення було призначено, перш за все, для позбавлення можливості фізичного пересування та застосовувалася зазвичай «до покарання», тобто як попередній захід. На Русі в Х – XIII ст. злочинців саджали до льоху (наприклад, саме це передбачалося як попередній захід за договорами з греками та німцями 1195 і 1229 рр.). Із XIV ст. попереднє позбавлення волі супроводжувалося вже ув'язненням «у заліза». Чітке та однозначне закріплення покарання (тобто

як реакція держави за вчинення суспільно небезпечних діянь) у вигляді позбавлення волі в систематизованих нормативних актах, на думку І.В. Упорова, було вперше здійснено в XVI ст. у «Кароліні» (1532 р.), найвідомішій пам'ятці німецького феодального права. У ній йшлося про «ув'язнення на певний термін», яке передбачалося за повторну крадіжку в разі, якщо злочій був не в змозі сплатити грошовий штраф [8, с. 201].

Нині позбавлення волі має найбільший, порівняно з іншими видами покарання, обсяг правообмежень для засудженого, а отже, несе в собі більшу каральну силу. Тому обґрунтованим є його застосування за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, до раніше засуджених до цього покарання осіб, рецидивістів й інших особливо небезпечних злочинців. Позбавлення волі як вид покарання продовжує залишатися одним із найпоширеніших у судовій практиці та призначається кожному п'ятому засудженому (у 2016 р. воно застосовано до 16 140 осіб – 21,2% від загального числа засуджених) [9].

Загалом сучасний стан інституту позбавлення волі є показником його прогресу відповідно до принципів сучасної кримінальної політики і тенденцій соціального розвитку загалом. При цьому за позбавленням волі на певний строк закріпилися такі його властивості, які вже протягом тривалого часу є постійними для нього.

Як і всі види покарань, позбавлення волі на певний строк характеризується тим, що:

- 1) є заходом державного примусу;
- 2) є логічним юридичним наслідком вчинення злочину (звільнення від кримінальної відповідальності, від покарання, його відбування за законодавством мають винятковий характер за наявності окремих підстав);
- 3) передбачається тільки законом про кримінальну відповідальність і в межах санкції;
- 4) має публічний характер, оскільки визначається в законі, застосовується від імені держави і є обов'язковим для виконання;
- 5) застосовується лише судом;
- 6) має особистий характер – його застосування можливе лише для особи, яка вчинила злочин і визнана винною, та не може бути покладене на інших осіб;
- 7) виражає негативну оцінку (осуд) з боку суспільства і держави як злочину, так і особи, яка його вчинила;
- 8) обвинувальний вирок суду є єдиною процесуальною формою застосування покарання;
- 9) полягає в передбачених законом правообмеженнях особи фізичного, морального, матеріального характеру;
- 10) має видову різноманітність, що відбивається у змісті різних видів покарань;
- 11) відображає суттєвість шкоди, завданої суспільству;
- 12) має соціально корисні цілі;
- 13) тягне за собою судимість [10, с. 183–184; 11, с. 25–26; 12, с. 9–19; 2, с. 48; 7 с. 25–26; 13 с. 133–134; 3, с. 70–73].

Крім цього, позбавлення волі на певний строк притаманні ознаки, які на підставі комплексного аналізу цього інституту можна вважати його індивідуальними властивостями:

- 1) строковий характер;
- 2) призначається тільки як основне покарання;
- 3) встановлюється за злочини всіх категорій тяжкості і за надзвичайно широке коло злочинів в Особливій частині КК України;
- 4) не має передбачених у законі обмежень по колу осіб, яким може призначатися (крім ч. 2 ст. 102 КК України, яка містить заборону щодо неповнолітнього, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості);
- 5) не має законодавчих особливостей призначення як виду покарання (крім того, що воно призначається, лише коли передбачене у санкції);
- 6) свій основний вплив на засудженого здійснює через ізоляцію (фізичну і духовну), тобто поміщення до кримінально-виконавчої установи закритого типу;

7) спрямоване на особисті блага засудженого, його свободу, тому правообмеження карального характеру більшою мірою реалізуються через фізичні, особисті обмеження та позбавлення (а вони характерні не для всіх покарань);

8) більше, ніж інші покарання, причому суворість, ступінь карального впливу залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів;

9) більше, ніж інші покарання, спрямоване на забезпечення суспільства від інших злочинів із боку засудженого, залякування засудженого та певної частини суспільства, прищеплення соціально корисних знань, вмінь, навичок засудженим, а отже, позбавлення волі здатне до найповнішої реалізації цілей покарання.

Висновки. З урахуванням усіх установлених ознак пропонується доповнити законодавче визначення покарання у виді позбавлення волі на певний строк уточненням його важливих рис і викласти ч. 1 ст. 63 КК України у такій редакції: «Позбавлення волі на певний строк

є видом покарання, що виражає осуд діяння відповідного ступеня тяжкості, визначеного за ст. 12 цього Кодексу, та особи, яка його вчинила, і передбачає правообмеження засудженого (позбавлення і обмеження в правах, наділення специфічними правами та обов'язками), що забезпечується шляхом його ізоляції (поміщення до кримінально-виконавчої установи закритого типу) та підпорядкування режимним правилам протягом строку, визначеного у вирокі суду, що набрав законної сили».

Підсумовуючи аналіз характеристик позбавлення волі на певний строк як виду покарання, можна зазначити, що воно має низку загальних (для покарання загалом) та індивідуальних ознак, які характеризують його на сучасному етапі розвитку кримінального права. Ці ознаки зумовлені сутністю та змістом позбавлення волі, а також суттєво пов'язані з питанням спрямованості впливу цього покарання (об'єктом), його орієнтирів у засобах досягнення заданих цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Голенко І.О. Общетеоретические вопросы уголовного наказания / И.О. Голенко // Научно-практический журнал «Государство и право в XXI веке». – 2016. – № 1. – С. 41–45.
2. Колб О.Г. Безпекова функція кримінального покарання в Україні / О.Г. Колб, І.О. Колб // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. – 2016. – Випуск 37. Том 3. – С. 47–50.
3. Жовнир С.А. Понятие и признаки наказания [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oimsla.edu.ru/files/works/1fDD8.pdf>.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.
5. Андреев А. Місце судимості в системі елементів кримінальної відповідальності : дискусійні аспекти / А. Андреев // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 1. – С. 118–121.
6. Письменський Є.О. Інститут судимості в кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Є.О. Письменський ; Акад. адвокатури України. – К., 2009. – 242 с.
7. Володин М.С. Лишение свободы как вид уголовного наказания / М.С. Володин // Вектор науки ТГУ. Серия: Юридические науки. – 2016. – № 3 (26). – С. 25–26.
8. Упоров И.В. Тюремное заключение в историческом измерении: когда лишение свободы стало применяться в качестве уголовного наказания / И.В. Упоров // Развитие современной науки: теоретические и прикладные аспекты. – 2016. – № 2. – С. 200–202.
9. Огляд даних про стан здійснення правосуддя у 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://court.gov.ua/userfiles/file/DSA/DSA_2017_all_docs/TRAVEN_17/ogl_2016_cory.pdf.
10. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2004. – 987 с.
11. Мицкевич А.Ф. Уголовное наказание : понятие, цели и механизмы действия [Текст] / А.Ф. Мицкевич. – СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юрид. центр Пресс», 2005. – 327 с.
12. Пономаренко Ю.А. Виды наказаний по уголовному праву Украины [Текст] : [монография] / Ю.А. Пономаренко. – Харьков : Издательство «ФИНН», 2009. – 344 с.
13. Трубников В.М., Осипова К.Р. Понятие наказания в виде лишения свободы // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Право». – 2016. – Випуск 21. – С. 132–137.